

Trecut, apari din noapte!...

*„Sclipire e-n aer, în codri-miros
Și umbră adânc viorie;
Și luna-i a cerului scut argintos
Și stele păzesc în tărie
Și văile sunt
În aburi de-argint
Pierdute-ntr-al doinelor șuier
Din fluiet”.*

(M. Eminescu, *Eco*)

Dorim a călători și a face popasuri la vetrele istoriei românești. Vrem a drumeți prin altădată. Nu ca să ne depărtăm de prezent. Ci ca să-i aflăm rădăcinile, temelia și mai puternic să-l zidim și mai sus să-l înălțăm.

Pentru călătoria aceasta, cu popasuri, amintiri și cu evocări de fapte, oameni și întâmplări mai deosebite, cu răscoliri de documente și cu descrieri de monumente de azi și din alte vremi, cu slăviri de eroi vrednici de baladă, nu-i necesar a ne pregăti în chip deosebit. E de-ajuns să avem la noi, în inimă, bunăvoința, răbdarea, înțelegerea, interesul și, mai ales, dragostea de țară și de popor. Adică să privim tot ce întâlnim pe pământ românesc ca pe entități ale noastre; iar noi să ne simțim ale lor. Căci e vorba doar de țara noastră, de România, de pământul pe care ne-am născut și trăim, de faptele și de viața strămoșilor, ca și de propria noastră creație și viață. Și cine nu-și are țara în inimă, zadarnic o caută pe hartă. Cine nu are strămoșii în sânge, degeaba îi pigulește din documente ori din tomuri de genealogie.

Orice călătorie e o dorință, o râvnă, o ispită spre alte zări. A noastră va să fie o drumeție prin istorie, prin istoria așa cum s-a scris pe pământul țării, anume spre a se conjuga cu prezentul și a aspira spre viitor. Și dacă ne vom opri, în popasuri, la vetrele istoriei, vom cerca, ideatic, să oprim o clipă curgerea vremii și chiar s-o facem a curge spre izvoarele primare, lăsând închipuirea, inima și cugetul să lunece spre cerul albastru ori învolburat al trecutului,

al legendelor, al multora din cele de altădată. Un nume, un ciob ceramic, o ruină, o cetate, un document, o monedă, o pecete, o bucoavnă de altădată, fiecare e o lume izvoditoare de lumi și de gânduri, amintitoare de întâmplări reale, de legende și povești. Și așa, cred, a drumeți și a poposi la vetrele istoriei poporului tău înseamnă nu atât a ieși în vacanță din cotidian, din propriul tău timp prezent, ci înseamnă a te odihni trăind, încă odată și încă odată, la voroavă, la captivantă voroavă și sfat înțelept cu strămoșii. Să le afli faptele și gândurile, durerile și bucuriile, înfrângerile și biruințele, dojele și înțeleptele povește. Și pe toate râvnim a le întâlni și a le prefira, a le înșira și depăna în cele câteva zeci de popasuri la vetrele istoriei noastre. Pentru că vatra a fost pentru români locul unde arde focul nestins al amintirilor, locul unde se coace pâinea și se încheie socotelile zilelor ca să se tocmească planurile viitoare, locul de unde jarul luminează și încălzește casa, locul unde se spun poveștile și se-nfiripă doinele și baladele, locul sfânt unde se adună duhurile străbunilor să stea de povață cu strănepoții. De aceea, va să drumețim pe cărări, poteci și drumuri străvechi și să poposim, întru hodină, la vetrele istoriei răspândite peste tot cuprinsul țării, ea însăși binecuvântata vatră a întregului popor român.

Concepem popasurile la vetrele istoriei ca un șir de convorbiri cu amintirile izvorătoare de noi anteice puteri. Deci să ne plimbăm, să peregrinăm prin țară, să străbatem acest pământ românesc și să căutăm a-l privi și înțelege și cu ochii istoriei. Adică, în fapt, să pritocim făptuirile poporului care, de milenii, muncește acest pământ, îl prefacă și-l întreține ca o vatră caldă și primitoare, bogată și frumoasă, îl stăpânește și îl apără.

Și, cinstit vă spun, prieteni, că aici, la toate aceste vetre străbune, aș vrea să cânt țara și oamenii ei, câți, milioane, au trăit și trăiesc pe cuprinsul ei. S-o cânt prin istorie, prin faptele strămoșilor, prin împlinirile ori înfrângerile poporului, prin umbrele și luminile vremilor trecute. Iar cântarea aceasta să se audă și azi și mâine și poimâine, ca lanțul de aur al cântărilor pentru țară să nu se întrerupă nicicând.

Dau dreptate lui Lucian Blaga: „Există două realități a căror imensă, zdrobitoare greutate nu o simțim, dar fără de care nu putem trăi: aerul și istoria”.

Să pornim, deci, în drumeția cu popasuri la vetrele istoriei noastre, luându-l călăuză pe Eminescu, care cu atâta înflăcărare a iubit țara și poporul, i-a cântat, cu patimă și geniu, durerea și slava și cu nemilă, asprime și amar, i-a dojenit cusururile:

*„Dar mult mai bine-mi place să rump acea perdea
Ce-ascunde Viitorul-Trecutul după ea
Să sfârtic cu un fulger perdeaua cea de fer.
Să văd eroi de umbre, popi, dame, cavaleri
Toți dintr-o altă lume, din lumea ce-a trecut,
Pe care nu-i mai vede cel ce nu i-a văzut...
Turnând în cupe de-aur aroma cea amară,
Nu voi să fie-aieva... să fie, nu!... să pară!
Trecut, apari din noapte... iluziuni din ceri
Faceți a voastre umbre să pară adevăr”...*

„Trecut, apari din noapte” și reasează-te în soarele prezentului, ca să putem grăi cu înțelepție, la sfatul cu străbunii spre binele fiilor, nepoților și strănepoților.

Trecut, scutură colbul uitării și fă ca viitorul să izvorască din inima ta.

Carpații, coloana vertebrală a geografiei și istoriei românești

Iată-ne sus, în Făgăraș, pe vârful Negoiu, una din cele mai înalte coloane din centura montană a țării. Unul din turnurile marilor perspective. Poposim în seninul din august și-n liniștea nesfârșitului, a largurilor cu zări stinse în cețurile subțiri ale nemărginirii.

Totul e mai jos decât noi: Parângul, Apusenii, Leaota, Piatra Craiului, Omul, Podișul Transilvan, Oltul, Mureșul, Bărașganul, Ceahlăul, Maramureșul...

Ne aflăm cu fruntea-n cer și toate-s la picioarele noastre.

Ascultăm tăcerea cum povestește, cu mirificul ei glas, mii și mii de fapte, întâmplări, victorii și înfrângeri, legende și balade. Povestește despre oamenii și despre poporul trăitor și zămislicor de istorie pe aceste meleaguri.

În repede lor depănare, prefigurează marea epopee a pământului și poporului nostru. Să le ascultăm:

În mileniiile istoriei, mediul geografic a jucat un rol mai mare decât cel pe care-l are azi. A existat o mai strânsă interdependență între factorii geografici și om. Omul, trăind mai direct și mai

aproape de natură, era mai mult sub influența reliefului, a climei, a bogățiilor și a producției solului. În funcție de acești factori, omul își procura hrana, își confecționa îmbrăcămintea, își construia locuința. Geografia: relieful, clima, bogăția sau sărăcia solurilor au influențat și mentalitatea, modul de gândire, temperamentul și caracterul oamenilor și al popoarelor trăitoare în anumite zone terestre. Sunt, și mai ales au fost, oameni de la munte, de la șes, de la mare, cu caracteristici specifice, vădite în înfățișarea fizică, în comportament psihic.

Relieful României e variat și complex: podiș, munte, deal, șes, lunci, țărm de mare. Locuitorii au împrumutat și ei câte ceva din însușirile acestui pământ carpato-danubiano-pontic.

Pământul românesc, vatră a zămislirii noastre ca popor, izvor de hrană, arie de dezvoltare neîntreruptă și adăpost în vremuri grele, are o bine definită personalitate. E o cetate de stâncă înconjurată de ape, în fața pustelor apusene și a șesurilor răsăritene.

E ultimul donjon european în fața imenselor câmpii, desfășurate pe mii de kilometri spre soare răsare. Spațiul românesc își alcătuiește personalitatea din îmbinarea muntelui cu șesul și din așezarea circulară a catenei muntoase – Carpații. Munții fac din România o cetate armonios zidită. Un fel de podoabă a geografiei europene, cu o structură aproape unică. Proporțiile: șes, munte, podiș sunt egale: 33% din suprafață. Muntele se încovoie în arc și alcătuiește un zid circular, o osatură a unui edificiu geografic fără asemănare întru potrivirea proporțiilor. Închide la mijloc, între zidurile-i înalte, Podișul Transilvan. Se înconjoară de cercurile concentric coborâtoare ale dealurilor, până în pieptul neted al șesurilor. Iar la marginea șesurilor se rotunjesc apele, ca niște șanuri de cetate medievală.

Majoritatea râurilor românești izvorăsc din munți și din podiș, răsărându-se radial, spre toate zările, ca apoi, după ce-și ferăstruiesc trecătorile prin stâncă, după ce udă șesurile, să se înmănuncheze în Dunăre, cel mai mare fluviu al Europei, după Volga. Se înmănunchează și se topesc, împreună, în cuprinsul albastru al Mării Negre. Putem spune că munții, Carpații toți, au fost, sunt și vor fi casa românilor. Sunt munți mijlocii și mici; totuși dominanți în răsăritul continentului european. Iar viața și istoria au demonstrat că acela care stăpânește muntele stăpânește și șesul. Trebuie să-l stăpânească. Din munte-n șes se ajunge pe firul apelor. Adică pe căile pregătite de geografia însăși. Firesc era ca românii să stăpânească Dunărea și să așeze tâmpla drepturilor lor la țărmul de calcar al mării.

Toate formele de relief, orografia și hidrografia spațiului românesc sunt indisolubil legate între ele. Sunt elementele componente ale unui organism viu. Formează o unitate perfectă. Orice segmentare e împotriva naturii. Natura a făcut ca, în acest spațiu armonios, să trăiască, de milenii, de la începutul civilizației umane, același popor. Unitatea geografică a întreținut totdeauna o unitate etnică. De-a lungul mileniilor, piscul înalt și podișul adăpostit, dealul înfrățit cu șesul, codrul și lunca, văile și trecătorile, găvanele dintre șirurile muntoase, toate au făcut o unitate organică, o ființă cu poporul. O perfectă unitate. O identitate: pământ și om, geografie și istorie. Pământul românesc și românii sunt ai acestui spațiu.

Carpații au fost, sunt și vor fi coloana vertebrală a istoriei românești, precum sunt osul de rezistență al geografiei românești. Geografia țării noastre nu s-a revărsat în nedefiniri spațiale, ci elementele ei constitutive s-au înconjurat geometric, unele pe altele, s-au însoțit, s-au ocrotit, s-au îmbrățișat toate într-un tot indestructibil: muntele cu podișul, dealurile cu muntele, șesul cu dealurile, până departe, la fluvii și la Marea cea Mare.

Pământul României s-a întruchipat într-un fel de orânduire firească, un spațiu ondulatoriu perfect încadrat și sever mărginit spre toate zările.

Pământul României își este sieși de-ajuns. Și poate și de aceea poporul român nici n-a emigrat, nici n-a râvnit cuceriri extrateritoriale, ci a stat cuminte și harnic în vatra lui, în casa lui, în patria lui.

Românii n-au umblat niciodată după cuceriri, ca atâtea alte neamuri. Au fost bucuroși doar să nu fie cucerți, să fie stăpâni pe moșia lor.

Sunt semne că peșterile Carpaților au fost locuite încă din paleolitic. În zona dealurilor s-a dezvoltat civilizația neo și eneolitică a ceramicii pictate și incizate: Cucuteni, Izvoarele, Hăbășești, Ariușd, Gumelnița, Vădastra. O adevărată civilizație a dealurilor și podișurilor carpatine, în care meșteșugul olăritului a ajuns să izvodească o artă ceramică de o netăgăduită originalitate și frumusețe. Populațiile străvechi, anonime pentru istoria străveche, au fost vizitate de Herodot și, din veacul al VI-lea î.H. li s-a consemnat numele: geto-dacii. Sunt străbunii care au zis râurilor noastre Dunaris, Alutus, Pyretus, Ordessus, Maris, Samus, Cerna, Tisia... Iar geografii, începând cu Ptolemeu și Strabon, le-au trecut în hărțile lor.

O bună bucată de vreme, așa zice încă din timpul geto-dacilor străbuni, până în epoca modernă, o ocupație străveche a oamenilor din Carpați a fost păstoritul transhumant, acea pendulare dintre munte și șes, ca o respirație biologică a geografiei carpatine. O respirație sezonieră care, în acele epoci, a ținut locul drumurilor

moderne, al căilor ferate, al aviației, al radioului, al televiziunii. Din preistorie, cultura s-a mișcat în tot spațiul românesc după pasul turmelor de oi. S-a perindat din primăvară-n toamnă și din toamnă-n primăvară, purtând aceeași povară a vieții, întreținând aceeași structură etnică, același grai și aceeași cultură: cultura spațiului mioritic, a sufletului mioritic, caracteristice gândirii și simțirii românești.

Balada „Mioriței” este expresia poetică a dragostei poporului pentru natura carpatină, cu brazi și paltini, pentru plaiuri asemenea raiului. Nici poate fi un poem al muntelui mai frumos ca balada „Ciobănaș de la miori”, o variantă a „Mioriței”, cu o adâncă filozofie de integrare în natura carpatină, exprimată într-un dialog genial de simplu și, prin urmare, de artistic:

*„Ciobănaș de la miori:
Un'ți-a fost moartea să mori?
– Sus în vârful muntelui,
În bătaia vântului,
La cetina bradului.
– Și de ce moarte-ai murit?
– De trăsnet când a trăsnit.
– De jelit cin'te-a jelit?
– Păsările-au ciripit,
Pe mine că m-au jelit.
– De scăldat, cin' te-au scăldat?
– Ploile când au plouat,
Pe mine că m-au scăldat.
– De-mpânzît, cin' te-a-mpânzît?
– Luna când a răsărit.
Pe mine că m-a-mpânzît.
– De-ngropat, cin' te-a-ngropat?
– Trei brazi mari s-au răsturnat,
Pe mine că m-a-ngropat”..,*

Nu-i cu puțință a se exprima mai lapidar, mai profund, mai metaforic, mai artistic, sentimentul și filozofia perfectei comuniuni cu natura, a totalei încadrări și topiri în spațiul carpatin. Și aceasta a fost posibil pentru că poporul român stă nici de peste două milenii. N-a venit de nicăieri. Aici s-a zămislit, a trăit și s-a înveșnicit, adăpostit în „țările”, în poienile și codrii Carpaților.

Dacă Traian a urcat pe Timiș, Mureș sau Olt în sus și a impus în țara dacilor pecetea Romei, dacă acei voievozi care au descălecat Țara Românească și Moldova sau Petru Rareș care a ambiționat să

stăpânească Transilvania, ori Mihai Viteazul trecând pe la Buzău și pe la Olt a unit în douăsprezece zile Transilvania și apoi, săltând Carpații pe la Oituz sau pe la Dorne, în opt zile a unit și Moldova, ei ne apar azi ca geniali deschizători de drumuri. Descălecători și dători de legi și datini, ei n-au făcut, totuși, decât să păsească pe căile străbătute de ciobani, de caravanele de neguțatori, de alaiurile de nuntă cu cadență de baladă, care au făcut din Carpați casa de nădejde a românilor. Szamosközy, cronicarul ungar, îl numea pe Mihai Viteazul „cioban”, vrând prin aceasta să-l înjosească, să-l ocărăască. Dar viteazul nu avea de ce să se simtă batjocorit de acest epitet: neamul lui de ciobani, de păstori, de păcurari carpatini, de stră-străvechi oameni ai locului, aveau un blazon mult, infinit mai nobil decât al celor veniți din patru vânturi: aveau blazonul nobleței și conștiinței depline că erau de aici, de totdeauna, oameni ai acestui pământ, frați cu stejarii și cu firul de iarbă, oameni născuți parcă din acea zeitățe mitică, pe care numai poporul nostru o are și o numește „Cumînțenia pământului”. „Cumînțenia pământului carpatin”, zeitatea vetrei poporului român, cu nume așa de simbolic.

Ca orice unitate simetrică, armonică structurată, geografia României seamănă cu un fagure de miere. Are o structură alveolară. O caracterizează acele depresiuni intramontane, găvane, adăposturi interioare, acele „țări”: Țara Crișurilor, Banatului, Hațegului, Făgărașului, Oașului, Maramureșului, Oltului, Bârsei, Loviștei, Vrancei, Câmpulungurilor, Dornelor. „Țări”, mici unități geografice care au devenit celule ale organizării socio-politice și administrative. „Țări” sau vetre de adăpost în vremuri de primejdie. Când neprietenii au trecut șanțul râurilor, românii s-au înfrățit cu pădurea și cu poienele codrilor. Când erau nevoiți să facă pustiu în calea năvălitorului, românii au bejenit, s-au aciuat, s-au cuibărit în „Țările”, în găvanele, în depresiunile dintre munți, în cuprinsul cărora se ajungea pe cărări numai de ei știute. La porțile înguste ale acestor adăposturi naturale s-au apărat dacii lui Rubobostes, Burebista ori Decebal. În aceste adăposturi devenite, la începutul evului mediu, adevărate „romanii populare”, cum le numește N. Iorga, s-au apărat românii de huni, avari și de pecenegi, de cumani și de tătari. Aici, în aceste vetre adăpostite de primejdia năvălirilor, s-au organizat județele sau cnezatele, voievodatele, primele unități politico-administrative, adevărate celule care alcătuiesc fagurele cel mare și rotund al țării. Vetrele din găvanele munților, din poienele codrilor au fost „Țări” române, celule organice care au devenit

apoi, printr-o firească unire, voievodatul Transilvaniei, al Țării Românești, al Moldovei. Și atunci când toate potrivniciile au fost doborâte, când legile istoriei au îngăduit ca unitatea geografică și cea etnică să se identifice și să se înscrie printre realitățile lumii, românii s-au unit și au devenit și în conștiința omenirii un singur popor și o singură țară: *România*.

Așa după cum nimeni, din afară, oricât de puternic, n-a creat nici Carpații, nici Oltul, nici Siretul, nici Prutul, nici Mureșul, nici Dunărea, așa după cum nimeni din afară n-a putut zămisli, dar nici nimici poporul român, tot așa, nimeni din afară, oricât de puternic, n-a gândit să creeze statul român. El s-a alcătuit ca o rezultantă firească a geografiei, a etnogenezei, a perfecte unități de neam și de grai, a muncii stăruitoare, pricepută, de-a lungul mileniilor, pentru a da o economie necesară, a luptei necurmte pentru păstrarea unității, a daco-romanității din care provine și pentru câștigarea independenței, a libertății, a culturii în dulce grai românesc.

Pe acest pământ armonios, în această etnicitate perfect unitară, stă azi și va sta, în veșnicie, România. Iar Eminescu, la 17 ani, a găsit cadența celei mai simple dar și mai adânci, mai sublime urări devenită, de mai bine de un veac, urarea noastră, a tuturor către scumpa noastră țară:

*„Viață în vecie, glorie, bucurie,
Arme cu tărie, suflet românesc
Vis de vitejie, fală și mândrie,
Dulce Românie, asta ți-o doresc!”...*

Apune soarele, învâpăind zarea de dincolo de Parâng și Retezat. Răsar stele, una câte una, aproape, parcă să le prinzi cu mâna. Stihiile nopții prind să urce din văi și să dănțuie lin și mut, izvodind o lume fantastică, vălmășită, până-n Dunăre la miazăzi și până-n Tisa la miazănoapte. Piscul Negoiului mă ține sus, sus, ca într-o feerică plutire în Cosmos.

De la o vreme, stihiile besmetice se potolesc și adorm. Iar îndată ce adorm știmatele nopții, se trezesc toate umbrele trecutului, tot noianul de amintiri ale acestui pământ. Și, trezite din somn, se deșiră pe fir de cronologie și pe arenă de vatră românească și povestesc.

Adică se povestesc pre sine.
Să le ascultăm.

Carpați în Dunăre și a lovit, în 20 bătălii, cetele otomane care treceau fluviul și căutau să se cuibărească, de istov, aici, în miazănoapte și țara s-o prefacă în pașalâc. Iar Roșcanii, unde un pașă biruitor l-a sfâșiat pe Ion vodă al Moldovei, legându-l de două cămile, nu-s departe nici de Noviodunumul roman, nici de cetatea Chilia, nici de gurile prin care Dunărea se îmbrățișează cu Marea, devenind o singură ființă geografică.

Iar în 1595, când s-a ridicat, cu toată puterea, împotriva suzeranității otomane, Mihai Viteazul a făcut, cum spune un contemporan, „să ardă Dunărea”, din Belgrad până la Marea Neagră. Oștenii lui au nimicit garnizoanele otomane de pe malurile fluviului, la Brăila și Hârșova, la Silistra și Rusciuc, la Nicopole și Vidin, și au făcut să tresalte sentimentul libertății în inima tuturor popoarelor până la Egeea și la Adriatica. Fluviul, așa de drag românilor și tuturor riveranilor, a văzut atunci fulgerând în valurile lui paloșul libertății, ca în vremea lui Decebal, a lui lăncu de Hunedoara sau Mircea cel Bătrân.

Cu cea mai deplină dreptate, Mihai Eminescu a scandat cu legitimă mândrie, vers ce se cuvine a fi rostit mereu, mereu, generație după generație:

*....,Mulți durară, după vremuri, peste Dunăre vreun pod,
De-au trecut cu spaima lumii și mulțime de norod;
Împărați pe care lumea nu putea să-i mai încapă
Au venit și-n țara noastră de-au cerut pământ și apă.
Și nu voi ca să mă laud, nici că voi să te-nspăimânt,
Cum veniră se făcură toți o apă și-un pământ...”*

Când armele n-au mai avut izbândă, Dunărea a continuat să fie scut și punte. Peste ea sau în lungul ei s-au perindat, legănate de molcome valuri, șeicile monopolului comercial otoman. Din cetățile otomane de pe malul de miazăzi al Dunării, veacuri de-a rândul s-au repezit asupra românilor sute și sute de cete de prădalnici. După hrană, robi și roabe, turme de vite, după bogății de tot felul. În balada populară „Manuilă și Mustafa” sunt enumerate, în versuri triste, suferințele românilor: ... „turcii ne robesc,/ Tâlhăresc și prăpădesc,/ Că ne mănăcă vitele,/ Ne culeg bucatele,/ Și ne duc paralele,/ Și ne iau fetele,/ Și ne taie capetele!/ Cât e lumea lungă, lată,/ Ca robia nu-i spurcată...” Manuilă este însă viteaz: taie capul dușmanului asupritor și „Pace-n țară-mi făcea,/ Pe români el îi scăpa/ Și de turci și de robie,/ De dușmani, de păgânie!”.

CUPRINS

<i>Trecut, apari din noapte!</i>	5
<i>Carpații, coloana vertebrală a geografiei și istoriei românești</i>	7
<i>Dunărea – punte și hotar</i>	13
<i>Legendă și istorie la Curtea de Argeș</i>	21
<i>Cu Negru vodă de la Făgăraș la Câmpulung</i>	35
<i>Scurtă meditație la Castelul Corvineștilor de la Hunedoara</i>	48
<i>Cuminte și-ntru slavă cântare lui Ștefan voievod cel Mare</i>	55
<i>La Probota, cu Petru Rareș, moștenitor întru vitejie și precursor întru făptuirea unității românești</i>	62
<i>În pălimarul cetății Prejmer „...Ba, zău, nu l-oi da!”</i>	71
<i>Prin Brașov, cetatea medievală din inima României</i>	76
<i>Istoria văzută din Turnul Chindiei</i>	93
<i>La Suceava, în cetate</i>	109
<i>Amurg și zori pe Câmpia Turdei</i>	124
<i>Pe urmele unor cărți de demult</i>	129
<i>Ascultând cum bate ceasul Turnului din Sighișoara</i>	144
<i>Hoinar prin județul Neamț</i>	152